

HET KOFFERTJE VAN OOM TOM

Voor oma

Copyright © 2022 Annemiek Lely
Omslagontwerp Claudia Claas/Valetti
Typografie binnenwerk
Sander Pinkse Boekproductie

ISBN 978 94 92754 479

NUR 320

www.uitgeverijbrooklyn.nl

Inhoud

Proloog

7

23 april 2020

15

12 mei 2020

21

8 juni 2020

33

11 juni 2020

41

15 juni 2020

47

28 juli 2020

57

18 augustus 2020

77

7 oktober 2020

86

19 oktober 2020

96

6 november 2020

104

26 november 2020

109

7 januari 2021

116

22 juni 2021

122

2 juli 2021

125

6 september 2021

131

Epiloog

141

Podcast *In verzet*

147

Dankwoord

149

Geraadpleegde bronnen

151

Proloog

‘Dat is een bijzondere naam in onze familie,’ zei mijn oma. Ik meende dat haar stem iets zachter klonk dan gewoonlijk, maar om eerlijk te zijn denk ik achteraf dat ik me dat verbeeld heb. Het was een zomerse dag in 2011 toen ik mijn nieuwe liefde aan oma voorstelde. ‘Hoi, ik ben Thom,’ zei mijn lange, donkerblonde vriend met een beleefde glimlach. Ik vond het spannend om iemand met die naam mee te nemen naar oma. Nooit eerder had ze in mijn bijzijn over haar broer Tom gesproken. Van tevoren had ik Thom uitgelegd dat zijn naam mogelijk een emotionele reactie bij oma teweeg zou brengen. Op mijn verzoek vroeg hij niets. In plaats daarvan maakte hij kennis met Humpje, oma’s hysterische steun en toeverlaat in de vorm van een jack russel.

Ik kan me niet herinneren wanneer ik voor het eerst over oom Tom gehoord heb. Voor mijn gevoel heb ik altijd geweten dat de broer van mijn oma in het verzet gezeten heeft, maar ik durfde nooit naar hem te vragen. Misschien dat hierdoor mijn fascinatie voor de Tweede Wereldoorlog werd aangewakkerd. Op jonge leeftijd las ik *Het Achterhuis*. We hadden thuis geen exemplaar, dus leende ik er een bij de bibliotheek. Ook keek ik uit naar de geschiedenisles over de bezetting. Dat moment kwam in groep vijf. Voor

het eerst behandelden we een onderwerp dat qua tijdsbestek niet ver van ons af stond, een periode die iemand die ik kende meegemaakt had. Naar aanleiding van die bewuste geschiedenisles besloot ik oma een brief te schrijven. Ik vroeg haar of ze me iets over de oorlog kon vertellen. Ze stuurde me een brief met onder andere een verzetskrant en het persoonsbewijs van haar moeder, die ik de volgende dag aan de klas liet zien. Haar brief heb ik altijd bewaard.

Wanneer ik bij mijn oma op bezoek ging, kwam de oorlog regelmatig ter sprake. Ze heeft meerdere malen verteld dat haar fiets afgepakt werd en dat ze iedere dag te voet van Den Haag naar haar werk in de apotheek van Scheveningen ging. Ze sprak over voedselbonnen en vertelde dat ze in de Hongerwinter bloembollen gegeten had. In een telefoongesprek heeft ze me ooit verteld dat er klasgenoten verdwenen en dat ze zich afvroeg wat er met haar Joodse vriendinnen gebeurd was. Ik hoorde de verhalen aan maar stelde vrijwel geen vragen. Dat hoefde ook niet; ze praatte graag, en ik luisterde met minstens zoveel genoeg.

Zo kwam het dat ik haar nooit naar oom Tom vroeg. Anderhalf jaar na de kennismaking met mijn lief overleed mijn oma, Margaretha Catharina 'Katie' Lely-Navis, op drieënveertigjarige leeftijd.

In het najaar van 2013 solliciteerde ik op een stageplek bij het project Open Joodse Huizen | Huizen van Verzet in Amsterdam. Elk jaar worden er in de eerste dagen van mei huizen waar ooit Joodse mensen of verzetslieden woonden, opengesteld voor publiek. Familieleden, onderzoekers of de huurders of huiseigenaren van dat moment vertellen de levensverhalen van de voormalige bewoners. Na mijn stage bleef ik aan als vrijwillig programmamaker. Vier jaar lang sprak ik met overlevenden van de oorlog, nabestaanden en onderzoekers, bezocht ik archieven en las ik tallo-

ze boeken om levensverhalen te reconstrueren. Oom Tom was vaak in mijn gedachten. Een enkele keer refereerde ik in een gesprek aan hem of zocht ik zijn naam in boeken of archieven op, maar daadwerkelijk op onderzoek uitgaan deed ik niet.

Al voor mijn oma's overlijden vertelde mijn vader dat er een koffertje bij oma op zolder stond. Hij wist niet precies wat erin zat, maar vermoedde dat het Toms nalatenschap betrof. Die informatie liet ik voor wat ze was. Ik dacht er niet over na wat de erfenis zou kunnen zijn van iemand die in een concentratiekamp vermoord is. Na het overlijden van mijn oma werd het koffertje geopend. Een van mijn ooms of tantes bracht de inhoud naar Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers in Doetinchem.

Na mijn afscheid van Open Joodse Huizen | Huizen van Verzet was de tijd rijp: ik wilde weten wat mijn oma al die jaren bewaard had. Het was maart 2018 toen ik vergezeld door mijn vader naar het Erfgoedcentrum ging en het archief van de familie Navis opvroeg. Ik bladerde door talloze brieven en andere documenten, waaronder foto's en collegekaarten. Toen ik het paspoort van Tom in mijn hand had, besepte ik dat deze man echt bestaan had. Ooit had hij dit document vastgehouden.

Tot die tijd was Tom slechts een naam voor me geweest. Een naam waar ik trots bij voelde. De naam van een man die zich tegen de nazi's had verzet – al had ik er geen idee van hoe hij dat gedaan had. Ik keek naar de foto in het paspoort en constateerde dat hij sprekend op mijn oma leek. Vluchtig keek ik de brieven door en ik voelde dat ik ooit de tijd zou willen nemen om ze letter voor letter te lezen. Mijn ogen bleven hangen op een zin: *Ook misdadigers zijn mensen*. 'Wauw,' stamelde ik en ik liet de zin aan mijn vader lezen.

Wie was de man die zoiets kon zeggen? In gedachten beloofde ik oom Tom dat ik zijn verhaal ging reconstrueren. Ik wist alleen nog niet wanneer. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt. Hoe zagen zijn verzetsdaden eruit? Wat waren zijn beweegredenen om verzet te plegen?

Het is inmiddels 2020. Dit jaar word ik dertig. Ouder is Tom niet geworden. Dit jaar ga ik op zoek naar wie Thomas Haulog Navis was.